

PORTRÉ

„A megosztó nemzeti-narratív szemléletek alternatívája a régi Magyarország intézményközpontú, illetve a társadalomtörténeti változásokra összpontosító vizsgálata lenne.”

Bemutatjuk Tibor Pichler filozófust

Tibor Pichler (1949) szlovák filozófus, 1994 óta a Szlovák Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének igazgatója. Az utóbbi évtizedekben a közép-európai gondolkodás történetével foglalkozik, ezen belül is külön figyelmet szentelt a politikai eszmék és a politikai filozófia történetének. Legfontosabb művei a *Národovci a občania: O slovenskom politickom myslení v 19. storočí* (Nemzetük iránt elkötelezett szlovákok és polgárok: a 19. századi szlovák politikai gondolkodásról), illetve az *Etnos a polis. Zo slovenského a uhorského politického myšlenia* (Etnosz és polis. Fejezetek a szlovák és a magyarországi politikai gondolkodásból).

Kérem, mutakozzon be a magyar olvasóknak. Miért a filozófus pályát választotta fiatalon? Milyen hatások érték az egyetemen és első kutatói éveiben?

A pozsonyi Komenský Egyetemen a filozófia mellett történelmet is tanultam. Azért döntöttem a filozófia mellett, mert vonzott az elmélkedés, az elvontabb, általános utak, s nem utolsósorban az összefogottabb írásmód, a történelemből viszont megőriztem a gondolkodás és az eszmék társadalmi összefüggései iránti élénk érdeklődést. Az általam tanulmányozott problémakörhöz, a szlovák poli-

tikai gondolkodás, a politikai eszmék történetéhez fokozatosan, a múlt század nyolcvanas éveiben jutottam el, mégpedig Svätopluk Štúr munkáin, mindenekelőtt *Zmysel slovenského obrodenia* (A szlovák újjászületés értelme) című könyvén keresztül. Erős hatást gyakorolt rám továbbá Peter Brock kanadai szlavista *The Slovak National Awakening. An Essay in the Intellectual History of East Central Europe* című munkája, amely véletlenül került kezembe a nyolcvanas évek elején. A felülnézet és az újszerű tálalás fogott meg benne, amely eltért a hagyományos megközelítésektől, a létező narratívákhoz idomított leíró jellegű eljárásoktól. Lenyűgözött az idevágó irodalom ismerete, a tömörség és a szerző képessége, hogy a témát szélesebb összefüggésekbe ágyazza és jellemezze az összetett problémákat.

Národovci¹ a občania (Nemzetük iránt elkötelezett szlovákok és polgárok) című könyvében írta, hogy „a szlovák nemzetteremtő eszme vizsgálatának értelmezési kerete csakis a modernizálódó magyarországi társadalom lehet, mert szociológiai értelemben vett szlovák társadalom mint *societas* még nem létezett. Ezt nem jelenti azt, hogy ne létezett volna »társadalom« – szlovákul beszélő, szociálisan eltérő szokásokat és szervezeteket kialakító személyek sokasága –, ám tény, hogy a magyarországitól intézményesen nem különült el valamiféle szlovák társadalom.” Ez a problémafelvetés, amely a nemzetképződés és a társadalomképződés közti viszony fontosságát emeli ki, régóta áll érdeklődése középpontjában. Hogy jutott el a témához?

Mindig foglalkoztatott a történelem keretétől szolgáló társadalmi-politikai intézményi környezet; a nemzeti mozgalmak nem úgyszólván önmagukból, a nemzetből fejlődtek ki, hanem egy intézményi meghatározottságú egészen belüli történésekből – épp e történésekre adott válaszként. Konkrétan: a szlovák nemzeti mozgalom, a nacionalizmus azon etnikai érzéstől mozgatott értelmiségiek – szlovák nemzeti entuziaszták műve, akik belefogtak egy Magyarországon belüli modern szlovák nemzet építésébe. Tekintetbe kell venni azt is, hogy a szlovák értelmiségiek eltérő felekezeti kultúrákban működtek, és a vallási hovatartozás mentálisan is differenciálta őket. A közép-európai „lexikográfiai forradalmak” részeként az új irodalmi nyelv kodifikálása a nemzetteremtés legnagyobb lépése volt, amely nyelvileg egyesítette a két felekezetet. Jegyezzük meg azt is, hogy a

¹ A szlovák „národovec” kifejezés magyarra körülményesen fordítható, jelentése: a szlovák nemzeti célok iránt elkötelezett szlovák. Itt felváltva a „nemzetük iránt elkötelezett szlovák”, a „szlovák nemzeti entuziaszta”, illetve az „entuziaszta” kifejezésekkel adjuk vissza.

sajtó segítségével létrehozták a szlovák közéletet. Ez az értelmiségi entuziaszta réteg kulturális elit volt, amely alapvetően a politikai intézmények világán kívül működött, és csak 1848–1849 forradalmi időszakában kísérelte meg, hogy politikailag intézményesítse a nemzetről mint a nyelv és a kultúra közösségéről kialakított elképzelését. Tudatosítanunk kell, hogy a magyarországi intézmények keretében tevékenykedtek és ezen intézmények keretében kezdtek bele projektjeik megvalósításába, s habár mentálisan sok, nemzete iránt elkötelezett szlovák „dehunganizálódott”, a valóságban továbbra is a közös magyarországi intézményrendszer szokásai és törvényei határozták meg őket. Magyarán szólva, a magyarországi lakosság, illetve a vallási kultúrák nyelvi különbözősége belesimult Magyarország modernizációs folyamatokat felmutató rendi, illetve később rendiség utáni társadalmába. Azt akarom ezzel mondani, hogy Felső-Magyarország szlovák népessége is rendileg tagozódott, és politikai-intézményi szempontból csak a rendi (nemesi) nemzet létezett, amely végül maga kezdeményezte az előjogokra épülő rendi társadalom lebontását. Ám a törvény előtti egyenlőség kimondása önmagában még nem jelentette azt, hogy automatikusan létrejött volna a polgárok állama, és egyik napról a másikra vége lett volna a hagyományos rendiségnek. Magyarország izgalmas terepe a külön fejlődő nacionalizmusokkal összefonódó társadalmi átalakulási folyamatok tanulmányozásának; e nacionalizmusok hordozói, szereplői egymástól elütnek társadalmi állásukban és a politikai befolyás lehetőségeit tekintve. Magyarországon a nemesség egészen 1918-ig domináns politikai szereplő maradt. A nemzetük iránt elkötelezett szlovákok az adott helyzetben egyszerre ütköztek a hivatalos kormányzati nacionalizmusba és a szlovák történelmi irodalom által *magyaróznak*² nevezett rétegbe. Magyarországon a rendek társadalmá nem alakult át egyenes vonalúan a nyelviileg homogenizálódott polgárok társadalmává, mivel ezzel a trenddel párhuzamosan hatottak a konkurens nemzeti aspirációk, mozgalmak. Magyarország intézményes társadalmi képlete számára folyamatos kihívást jelentettek a nemzeti mozgalmak, amelyek maximalista programjának része volt azon törekvés, hogy az ország váljék a nemzetek Magyarországává. E gondolat viszont jeges rémülettel töltötte el az uralkodó köröket, amelyek inkább úgy döntöttek, hogy útját állják az ország politikai demokratizálódásának, mert az nyilvánvalóan megerősítené a nemzetiségeket. E feltartóztató tevékenységgel viszont a – mondjuk úgy – magyarországi-magyar politikai életet is károsították, amire Miloš Štefanovič figyelmeztetett is, amikor az 1868-os nemzetiségi törvény kapcsán azt írta, hogy be nem tartásával általában sérül Magyarországon a törvények uralma, amely nem fogható fel és nem alkalmazható szelektív módon. Egészében

² Olyan szlovák, aki nem a szlovák, hanem a magyar nemzeti közösség céljait segíti elő.

leszögezhetjük, hogy 1918-ig Magyarország rendiség utáni (posztrendi) társadalom volt, amely nem látott még neki problémái kezelésének, és a törvény előtti egyenlőség deklarálása ellenére szociálisan szegmentált társadalom volt, és hogy Magyarország fő problémája nemcsak nemzetiségi, hanem egyben szociális és polgári-politikai probléma is volt.

Magyar szempontból különösen érdekes, ahogy ebben a folyamatban a nemesség helyét, szerepét és jelentőségét ábrázolja. Miért volt fontos a korabeli szlovák politikai gondolkodásban a felső-magyarországi társadalom 1848-ig privilegizált elitrétege? Milyen szlovák politikai elképzelések kapcsolódtak hozzájuk?

A felső-magyarországi szlovák anyanyelvű nemesség kulcsfontosságú réteget jelentett a szlovák nacionalizmus számára, mert volt politikai műveltsége, pozíciója, vagyona és befolyása, ami a nemesség által dominált Magyarországon mind-mind a sikeres politikai tevékenység döntő attribútuma volt. A nemességre, mint tapasztalt politikai szereplőre a nemzetük iránt elkötelezett szlovákoknak szükségük volt, meg kívánták azt nyerni a nemzeti mozgalom számára. A probléma abban rejlett, hogy ezek a szlovák nemzeti entuziaszták a maguk nacionalizmusát a falusi, általuk romantikusan felfogott népre alapozták, az viszont nehezen képzelhető el, hogy a nemesség tagjai nagyobb számban elfogadták volna a felkínált szerepet, és a szlovák népi rétegek képviselőiként a szlovák népi nacionalizmus vezetőivé lettek volna, mivel társadalmi állásukkal és politikai létükkel a Magyar Királyság hagyományaihoz és intézményeihez kötődtek. A néppel való kapcsolatuk inkább a földesúri patrimonializmus lokális hagyományaként írható le.

Újszerű az a megközelítése is, hogy a 19. századi szlovák nemzeti mozgalom tagjait nem tekinti a szó eredeti értelmében politikusoknak. Hiszen ez idáig mind a szlovák, mind a magyar historiográfia döntő részben „politikusokként” emlegette például Lúdvít Štúrt és körét, illetve későbbi követőit. Hogyan jellemezhetők ők, ha nem politikusként, és mi a tétje ennek a megkülönböztetésnek?

A szlovák nemzeti entuziaszták nem voltak politikusok; értelmiségiek voltak, akik kidolgozták a nemzeti historizmus doktrínáját, kezdeményezői voltak az új irodalmi nyelv kodifikálásának, ideológusok voltak, akik politikai programot is kifejtettek, és törekedtek annak megvalósítására. És voltak olyanok, akik inkább inkább a sajtón és egyesületeken keresztül történő rendszeres polgári-politikai nevelés jelentőségét hangsúlyozták – nevezzük őket empirikus nemzeti entuziasztáknak. A nemzetük iránt elkötelezett szlovákok mögött nem állt vagyon, politikai tapasztalat és befolyás. Nem voltak képesek tartósan és nagyobb szám-

ban megvetni lábukat a létező intézményi politikai struktúrákban, s mivel nem volt hatalmi bázisuk, az uralkodó körök valójában nem tekintették őket politikai partnernek, még ha eszmékben ugyanakkor Magyarország területi integritására nézve potenciális fenyegetést láttak is. Ám Felső-Magyarország szlovák népessége, mint egész, látens formában hatalmi tényezőnek volt tekinthető Közép-Európában, s ekként mutatkozott is meg markánsan a közép-európai történelem válságos pillanataiban. A hozadékok és a hatékonyság elégtelensége ellenére a nemzetileg elköteleződött szlovák gondolkodást megilleti a „politikai” jelző abban az értelemben, hogy koncepcióikkal e személyek folyamatosan megkérdőjelezték a létező hivatalos kormányzati nemzetiségi politikát, és olyan célokat posztuláltak, amelyek a nemzeti/nemzetiségi egyenjogúságtól egészen Magyarországnak a nemzetek országává történő átalakításáig terjedtek.

E politikai gondolkodók tevékenységét mennyiben befolyásolta rekrutációjuk, az, hogy az 1830-as, 1840-es években (a minden szempontból kivételnek tekinthető Ludovít Štúron kívül) szinte minden tagjuk evangélikus és katolikus pap volt, és milyen minőségi változást jelentett, hogy az 1860-as évek elejétől kezdve inkább ügyvédek, orvosok, mérnökök kerültek vezető szerepbe a mozgalomban?

A nemzeti entuziaszták foglalkozási háttérében végbemenő fokozatos változás nyilvánvalóan összefügg a szlovák nyelvi környezet gazdasági-társadalmi dinamikájával, különösen a fin de siècle időszakában, ugyanakkor továbbra is érvényben maradt, hogy a nemzeti mozgalom sikeres fejlődése nem nélkülözhetette a gyakorlatias kompetenciákat, készségeket, nem csoda tehát, hogy elsősorban az ügyvédek előtt nyílt tág tér a működésre. Sikerükben viszont a szlovák ügyfélkör is szerepet játszott, ami bizonyos szlovák gazdasági fellendülésről is tanúskodik, másrészt jelzi a szlovák vidéken folytatott asszimilációs politika korlátait. Ám a nemzetük iránt elkötelezett szlovákok foglalkozási irányultságának e trendjét nem szabad abszolutizálni, mert a politikai katolicizmus fejlődésével ismét előtérbe lép a pap mint potenciális politikai szereplő, amire Andrej Hlinka a legjobb példa.

A 19. századra irányuló szlovák nemzeti emlékezet eddig a szlovák anyanyelvű szereplőket két, egymástól élesen elhatárolt csoportba osztotta, a szlováksággért dolgozó nemzeti entuziaszták, vagyis a Štúr-követők (Štúrovci), illetve a nemzetelhagyó elfajzottak (odrodilci) táborába. Ön más megközelítést javasol. Miért gondolta úgy, hogy ez az eredeti felosztás korrekcióra szorul?

Differenciált szemléletről van szó. A szlovák nemzeti mozgalom szlovák nemzeti érzelmű értelmiségiek műve. Nem minden szlovák értelmiségi volt azonban „nemzeti érzelmű”. A nemzetük iránt elkötelezett szlovákok között pedig úgyszintén voltak eltérések és viták, nézeteiben tagolt réteget alkottak, bár lehet, hogy ez nincs kellőképp tematizálva, mert minden, az egyenjogúsításért küzdő nacionalizmus az elkerülhetetlen egységet szereti hangsúlyozni, hiszen azon az imperatívuszon alapul, miszerint az egyén köteles magát alárendelni az egésznek. A domináns nemzeti narratíva jórészt a kanonizált képviselőkre épül. Ám voltak olyan, nemzetük iránt elkötelezett, de kritikus szlovákok is, akik nem illeszkedtek a fősodorba, mint például Jonáš Záborský, a „nemzeti bűnös” vagy az ugyancsak kritikus Samuel D. Štefanovič és Miloš Štefanovič. Ám ugyancsak érdekes a nemzeti dikurzusban magyarónként elkönyvelt személyek kategóriája, akik különböző fokon és okokból asszimilálódtak, akik körében jelen volt az opportunista hozzáállás, a társadalmi felemelkedés vágya, ám, mint Daniel Rapant megjegyzi, a valódi meggyőződés is. Ezt a réteget, amelyet a nemzeti-eg elkötelezett szlovák szövegek *renegátnak* minősítettek, mivel nem nemzeti eredetével összhangban cselekedett, a nemzeti mozgalom fő ellenfelének tekintették. Tagjai azonban 1918 után fokozatosan ismét szlovákká lettek (Anton Štefánék szociológus újszlovákként határozta meg őket, a magyarországi kulturális minták, azaz az erkölcsi magyarosodás, a dzsentrizmus hordozóit látva bennük). És persze ne feledkezzünk el a szlovák nép politikailag be nem tagozódott, az asszimilációval szemben ellenálló széles rétegeiről. Felső-Magyarország szlovákkul beszélő lakossága, mint egész, nemzetileg nem integrálódott, az ország egész lakosságához hasonlóan a tovább élő társadalmi szegmentálódás állapotában élt, a meg nem haladott rendi társadalomnak és az ebből fakadó összes problémának az eredményeként. A hivatalos nacionalizmus projektjének, amely a soknemzetiségű Magyarország „nemzeti állammá” való átalakítását célozta, abban rejlettek a társadalmi korlátai, hogy lényegében a hagyományos magyarországi elitek, azaz a nemesség állt mögötte.

Az Ön által alkalmazott felosztás szerint a szlovák nemzeti mozgalomhoz tartozó egyéneket két nagy csoportba lehet sorolni, a gradualisták és a maximalisták közé. Mik a gradualista és a maximalista csoport közti fő különbségek?

A gradualizmus és a maximalizmus két politikai stratégia. Az első hosszú távú fejlődéssel, fokozatos pozícióépítéssel és erőgyűjtéssel számol, az adott lehetőségekhez igazodó célokat tűz ki. A maximalizmus egyszerre mindent akar, a hatalmi fórum (uralkodó, országgyűlés, minisztérium) egyszeri nagy közjogi

aktusára épít, amely azután megindítja a fejlődést. Erre példaként említhetjük az 1848-as *Szlovák Nemzet Kívánságait*. Mondhatnánk, hogy a gradualizmus evolúciós, a maximalizmus pedig radikális stratégia, ám a várt radikális közjogi beavatkozás jöhet kívülről is, esetleg valamely történelmi katasztrófa, összeomlás vagy geopolitikai átrendeződés, azaz új állami és nemzeti keretek következményeként.

A korábbi felosztás miatt több olyan gondolkodó is kimaradt a szlovák történelmi kánonból, akiknek egyértelmű helyük van ott. Legutóbbi tanulmánykötetében a Szarvason elhunyt tanárról, Štěpan Launerről ír, akit eddig a szlovák mozgalom egyik legnagyobb áruójaként tartották számon, hiszen az egykor Štúr köréhez tartozó Launer erősen támadó hangvételű, magyar nyelvű pamfletekben bírálta egykori eszmetársát. Hogy látja Ön Launer helyét a szlovák politikai gondolkodás történetében?

Štěpan Launer érdekes személyiség, egy figyelemre méltó munka, a *Povaha slovanstva* (A szlávok alkata, 1847) szerzője, aki kiemelte a nyugat-európai kultúra és civilizáció jelentőségét a nyugati szlávok számára, egyben kimondta, hogy megvan az érzékük a nyugat-európai szellem iránt. Ma úgy mondanánk, hogy meggyőződéses európai volt. A szlovák lutheránus értelmiségi közegeből jött, ám nem minősíthetjük csak úgy „elfajzottnak”³, mert soha nem tagadta meg szlovák identitását, viszont elvetette és nihilistának nevezte Štúr szlovák *nation-building* irányvonalát. Úgy tűnik, Štúr csoportját a szlovák értelmiségen belül egyfajta pártnak tekintette. Fiatalon halt meg, így valójában nem tudjuk, hogyan alakultak volna nézetei. Valamire viszont szeretném felhívni a figyelmet. Launer politikai alapállása nem etnikai-nemzeti volt (kategorikusan elutasította a nemzetiségi túlbuzgóságot, a magyart is), hanem a maga módján politikai-teológiai és magyarországi-polgári. A liberalizmust alapjában azonosította a protestantizmussal, az abszolutizmussal, sőt a konzervativizmussal pedig a katolicizmussal. Egyszerűbben fogalmazva, a protestantizmus az ő értelmezésében megfelelt a szabadságnak, a hierarchizmusra épülő katolicizmus pedig épp az ellenkezőjének. Launer Štúrnak felróta, hogy elárulta a protestantizmust, mert Bécs hagyományosan a katolicizmust, a hierarchikus berendezkedést és az abszolutizmust testesítette meg. Az 1848–1849-es forradalom alatt azonban világossá vált számára, hogy a magyarországi minisztérium politikáját a szlovák nyelvű nyilvánosság felé csakis szlovákul lehet magyarázni, tehát közvetve, de belátta a népnyelv

³ A szlovák odrodilec szó a nemzetét elhagyó, szó szerint „elfajzott” szlovákot jelöli.

jelentőségét. A Launer és Štúr közti közvetett vita tanúskodik arról az élénk szellemi tevékenységről, amely a 19. század negyvenes éveiben a szlovák nemzeti mozgalomban domináns evangélikus értelmiség köreiből folyt.

Launer nagy ellenfele, Štúr is hagyott hátra egy eddig sokszor félreértelmezett, de többnyire inkább „elfelejtett” kéziratot, A szlávok és a jövő világát, amelyben az 1848–1849-ben a császár mellé álló Štúr, csalódva Ferenc József és kormányának ígéréteiben, a szlovákok Orosz Birodalomhoz való csatlakozásának a lehetőségét vetette fel. Mivel Štúr néhány évvel később meghalt, sokan politikai testamentumaként emlegették ezt a művet. Ön hogyan értékeli?

A Štúr-féle *Szlávokat* én nem tekinteném testamentumnak. Nem szlovákul írta, hanem németül, a szlávokhoz fordult benne, stílusa pedig mozgósító, némi-képp prófétai, biblikus hangvételű. Az írás tartalma nem áll összhangban Štúr negyvennyolc előtti realista-gradualista nézeteivel, amelyekben figyelemre méltó szociológiai meglátásokkal találkozunk a szlovák nemzeti-öntudatosító folyamat feladatait és szükségleteit illetőleg. Az említett munkában kifejtett álláspontja és nézetei azonban tartalmukban és dikciójukban engem igencsak az Uvarov-féle orosz hivatalos népiesség doktrínájára⁴ emlékeztetnek. Alaposabb tanulmányban kellene végigkövetni ezt a nyomot, amely a bécsi orosz követség protopresbiteréhez, Rajevszkijhez vezet. Štúr írása a szlávság „keleti” megfogalmazásának vonulatába illeszkedik, így is fogadták Oroszországban.

Több írásában figyelmet szentelt a Štefanovičoknak – Štúr kortársának, Samuel Štefanovičnak és az 1895-ös budapesti nemzeti kongresszuson kulcsszerepet játszó Miloš Štefanovičnak is. Miért érdekesek ők?

Apa és fia, Samuel és Miloš Štefanovič a kritikus, a nem romantikus szlovák nemzeti elkötelezettség figyelemre méltó képviselői. Röviden úgy jellemezhetnénk őket, mint elkötelezett szlovák entuziasztákat, akik nemcsak maguk cselekedtek, hanem igyekeztek kritikusan értékelni a többiek tevékenységét, és leszűrni a tanulságokat a szlovák nemzeti mozgalom hatékony fejlődése érdekében. Miloš Štefanovič érdekes programalkotó s egyben a Magyarországon uralkodó poli-

⁴ Az I. Miklós kultuszminisztere által képviselt állami ideológia alapja az orthodoxia, az önkényuralom és a népiesség, azaz a patriarchális uralkodó-nép viszony egysége.

tikai rendszer bírálója, emellett a nemzetiségek együttműködésének élharcosa volt. Időnek előtte, ötvenévesen halt meg, 1904-ben.

Volt kölcsönhatás a szlovák és a magyar politikai gondolkodás között a 19. században? Egyáltalán, beszélhetünk e tekintetben összmagyarországi politikai diskurzusról, és ha igen, meddig?

Én másként, a szociológus Štefan Janšákhhoz hasonlóan fogalmaznék: az „utánzás” ez eddig megíratlan történetéről van szó, amely kimutatható egyes személyiségek példáján: Kossuth és Štúr romantikus és agitátor-alkata, a Deák-féle kivárási taktika és a szlovák politikai passzivitás epizódja, és bőven találnánk még hasonló példákat. Janšák arra is rámutat, hogy ezekről a hasonlóságokról nem volt szokás írni, mert a különbségek kiemelése volt a cél. A probléma visszatul arra a közös intézményi és szokásbeli környezetre, amely a nyelvi eltérések ellenére is hatott Magyarországon. Bécs külpolitikai kudarcaiból Magyarország is profitált: ahogy Bécs gyengült, Magyarország úgy erősödött, ami példázza a makropolitikai események hatását, amelyek befolyásolják, megváltoztatják egy adott régióban a politikai erőviszonyokat.

Ami az összmagyarországi diskurzust illeti, megállapítható, hogy például Michal Mudroň vagy akár Miloš Štefanovič a magyar nyelvet is használták, publikáltak magyarul, hogy nézeteiket megismertessék a szélesebb, mondhatnánk összmagyarországi nyilvánossággal. Arról már nincs tudomásom, milyen mértékben kommentálták nézeteiket, álláspontjukat magyarországi-magyar részről, mint ahogy a kormányzat, illetve a nemzetiségek politikai diskurzusát magába foglaló magyarországi politikai diskurzust sem áll módomban megítélni. Ez az izgalmas kérdés mindenestre rendszeres kutatást igényelne.

Mely magyar politikai gondolkodók életművét tanulmányozta?

„Életműről” nem beszélnek. Megismerkedtem Eötvös Józsefnek a nemzetiség gondolatával és a nemzetiségi politikával foglalkozó munkáival. Nemcsak figyelemre méltó gondolkodó volt, hanem egyben politikus-értelmiségi, aki szellemi kompetenciája, politikai érzékenysége, akárcsak széles körű érdeklődése okán rászolgál arra, hogy nemzet feletti szinten, mint politikai gondolkodót vizsgáljuk. Ám politikai érvényesülése nem állt arányban intellektuális képességeivel. A maga módján, a magyarországi viszonyok között Alexis Tocqueville-re emlékeztet, aki jelentős politikai teoretikus volt, a gyakorlati politikában viszont

kevésbé volt sikeres. Eötvösben a politikai-intézményi gondolkodásnak a képessége fogott meg, az, hogy szélesebb nemzet feletti összefüggésekben, nemcsak szűk politikai-nemzeti szinten gondolkodott. Méltán tekinthetjük politikaelméleti szakembernek. A 20. századból a széles merítést tekintve Bibó Istvánt tudnám mellé állítani.

Hogyan látja a jelenlegi (és jövőbeli) magyar–szlovák történészkapcsolatokat? Mik lehetnek Ön szerint az eltérő múltszemléletek ütköztetésének lehetőségében rejlő előnyök és buktatók?

Nem áll módomban megítélni a szlovák és a magyar történészek kapcsolatait. Ha a közös múltat a nacionalizmus talaján, pontosabban a történelmi Magyarország utáni (postuhorský) és nemzetállami szemszögből ítéljük meg, abból nem közös, hanem megosztó nemzeti-narratív szemléletek születnek. Igen általánosan azt mondhatnám, hogy mindennek az alternatívája a régi Magyarország intézményközpontú, illetve a társadalomtörténeti változásokra összpontosító, tehát történeti szociológiai vizsgálata lenne, amely viszont nehezen fog a közpolitikai diskurzus hatása alatt álló nemzeti narráció helyébe lépni.

Köszönjük a beszélgetést!

Az interjút Demmel József készítette

Fordította: Ábrahám Barna